

Ukrainian scientific and practical Internet conference, Kherson, May 21, 2018.
Kherson: Kherson state agricultural university, pp.95-97. (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 25.12.2021.

Ye. Korolenko

LEISURE INDUSTRY IN THE CONVENTION OF THE COVID-19 PANDEMIC: ANTI-CRISIS SOLUTIONS AND PROSPECTS

The leisure of society is often interpreted in the context of the availability of free time for its implementation. The process of realization of cultural needs of modern youth determines the context of individualization of the choice of forms of leisure activities. However, with the onset of the covid-19 pandemic, representatives of various social groups and event agencies were faced not only with the need to sublimate depression and burnout, but also to seek new forms of leisure activities in quarantine restrictions.

It was found that the vast majority of young people in quarantine restrictions have chosen passive leisure. Under the conditions of quarantine restrictions, the following segments of the leisure industry were in the least favorable position: international conferences, forums, and exhibitions.

The main ways to solve the problems of quarantine restrictions for the event industry are identified. Quarantine has accelerated the collaboration of online and offline formats, and in the future this will make the leisure industry more progressive in terms of the use of digital solutions.

The ban on holding mass events catalyzed the general search for alternative solutions for the implementation of event projects. The most advantageous in this context is the integrated or online format. Thus, real-time communication technologies have received their place of honor in people's lives and universal recognition. The opportunities provided by online activities are recognized as useful not only in self-isolation, but also in the traditional mode. During the quarantine period, a number of online projects were successfully implemented, thanks to remote work and communications.

Key words: event industry, leisure, online space, coronavirus, pandemic.

УДК 930.85(477)''10/11'':929Давид Ігоревич

Ю. М. Нікольченко

«ПОВІСТЬ ВРЕМЕННИХ ЛІТ» ПРО МІНЛИВУ ДОЛЮ ВОЛИНСЬКОГО КНЯЗЯ ДАВИДА ІГОРЕВИЧА

У статті досліджені повідомлення «Повісті временних літ» на предмет з'ясування обставин, пов'язаних з життям і діями волинського князя Давида Ігоревича у контексті історії і культури Русь-України на зламі XI–XII ст. У процесі її підготовки опрацьована «Повість временних літ» як базове джерело студій та історіографія проблеми.

Визначена мінлива доля Давида Ігоревича у драматичних подіях на давньоруських землях, пов'язаних з конфліктом між ним і старшими Ярославичам та їх синам за володіння волинськими землями.

У статті оприлюднений особистий погляд автора на обставини трагічної події – осліплення тербовльського князя Василька Ростиславича у 1097 р. та участь у цьому злочині Давида Ігоревича, який мав об'єктивні причини боротися за свої династичні права, коли старші Ярославичі привласнили волинські землі, що належали його батькові – Ігорю Ярославичу.

Ключові слова: Русь-Україна, «Повість временних літ», волинський князь Давид Ігоревич, феодальні конфлікти, мінлива доля, Погориння, Дорогобуж.

DOI 10.34079/2226-2830-2021-11-22-78-87

Постановка проблеми. Ця стаття має довгу історію. Все почалося з праць автора 70-х–80-х років, присвячених багаторічним археологічним, історичним та культурологічним дослідженням літописного Дорогобужа – міста, яке в Х–ХІІІ ст. було головним адміністративно-політичним центром Погориння – удільного князіння на волинських землях Київської Русі. На означеному науковому ґрунті були написані монографії «Літописний Дорогобуж в період Київської Русі. До історії населення Західної Волині в Х–ХІІІ століттях» (Прищеп та Нікольченко, 1996) та «Культура населення Погориння Х–ХІІІ століть за матеріалами літописного Дорогобужа» (Нікольченко, 1998).

У середині 1990-х років автор розпочав кропітку працю над життєписом онука великого київського князя Ярослава Володимировича Мудрого – Давида Ігоревича, князіння якого у Дорогобужі було тривалим але мінливим. Результатом цієї праці став розділ «Давид Ігоревич: «князь-пірат» чи «герой свого часу»» у колективній монографії «Історичні постаті України: проблеми і пошуки» (Нікольченко, 2003, с.16–29). Разом з тим, у наступні роки продовжувався пошук та опрацювання матеріалів щодо життя і діянь Давида Ігоревича. Ці студії завершені і вперше оприлюднені у даній статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У процесі підготовки статті вивчені праці вітчизняних і зарубіжних дослідників, у яких безпосередньо або опосередковано розглядається постать Давида Ігоревича у контексті історії і культури Київської Русі, її волинських земель, зокрема Погориння з центром у Дорогобужі, зокрема: М. Грушевського, М. Киричука, М. Котляра, І. Мовчана, А. Насонова, Ю. Нікольченка, А. Плахоніна, Б. Прищепи, О. Рапова, Б. Рибаківа, В. Татищева, О. Толочка і П. Толочка.

Джерельну базу дослідження склали повідомлення про долю Давида Ігоревича на сторінках «Повісті временних літ» (Літопис руський, 1989, с.125, 146–481, 150–155, 166, 170, 460).

Мета статті – дослідити повідомлення «Повісті временних літ» на предмет з'ясування обставин, пов'язаних з життям і діями волинського князя Давида Ігоревича у контексті історії і культури Русі-України на зламі ХІ–ХІІ ст.

Виклад основного матеріалу дослідження. В історії і культурі Русі-України були особистості, які своїми діями викликали велику повагу у сучасників і залишили для нащадків унікальну спадщину – могутню європейську державу. Серед них лаври першості безумовно належать Володимирі Святославичу Святому, Ярославу Володимировичу Мудрому, Володимирі Всеволодовичу Мономаху, Мстиславу Володимировичу Великому, Данилу Романовичу Галицькому.

Проте, були і постаті, які, за влучною оцінкою М. Котляра, були «зловісними і похмурими та уособлювали найгірші людські риси». Мова йде, в першу чергу, про пасерба київського князя Володимира Святославича Святополка – ймовірного вбивцю

своїх братів Бориса і Гліба, за що він у літописах і наративних джерелах, отримав прізвисько «окаянний» (Котляр, 1996, с.74).

Крім Святополка «окаянного», історико-культурна пам'ять Руси-України вважає «лиходієм» Руської землі онука Ярослава Мудрого, сина Ігоря Ярославича – Давида Ігоревича, який затаврував своє ім'я ганебним вчинком – осліпленням у 1097 р. князя з Теробовлі – Василька Ростиславича, що стало поштовхом для жорстокої феодальної війни на західних землях Русі 1097–1100 рр. Академік Б. Рыбаков, аналізуючи означені події, влучно називає Давида Ігоревича «князем-піратом» (Рыбаков, 1982, с.449).

У цьому контексті сучасний дослідник Волині М. Киричук беззастережно всю відповідальність за феодальні конфлікти на Русі кінця XI–початку XII ст. поклав тільки на Давида Ігоревича (Киричук, 1995, с.44–53). І лише М. Рапов без особливих коментарів наводить стислу біографію Давида Ігоревича (Рапов, 1977, с.199–205.).

Звернемося до «Повісті временних літ», на сторінках, якої ретельно описані події, що сталися на Русі після смерті 20 лютого 1054 р на 76-му році життя великого київського князя Ярослава Мудрого: «Преставився великий князь руський Ярослав. А коли ще він був живий, наставив він синів своїх, сказавши їм: «Осе я отходжу зі світу свого. А ви, сини мої, майте межі собою любов, бо ви есте брати від одного отця і одної матері. І якщо будете ви в любові межі собою, то й бог буде за вас, і покорить він вам противників під вас, і будете ви мирно жити. Якщо ж будете ви в ненависті жити, у роздорах сварячись, то й самі погубите, і землі отців своїх і дідів погубите, що її надбали вони трудом великим. Тож слухайтесь брат брата, пробувайте мирно. Тепер же поручаю я, и – замість себе, и – стіл свій, Київ, найстаршому синові своєму, брату вашому Ізяславу, слухайтесь його, яко слухались ви мене, нехай він вам буде замість мене. А Святославу даю я Чернігів, а Всеволоду – Переяславль, а Ігорю – Володимир, а Вячеславу – Смоленськ». І так розділив він городи, заповівши їм не переступати братнього уділу, ні згонити брата свого [зі стола свого, і] сказавши Ізяславу: «Якщо хто схоче зобидити свого брата, так ти помагай тому, кого скривдять». І так наставив він синів своїх пробувати в любові» (Літопис руський, 1989, с.98–99)

Чи був виконаний «Заповіт Ярослава»? Що трапилося на Русі після 1054 р.? Повернемося до літопису. Під 1055 р. (швидше це 1054 р.) літописець занотує: «Прийшовши, Ізяслав сів у Києві, а Святослав у Чернігові, Всеволод же – в Переяславі, Ігор у Володимирі, Вячеслав у Смоленську» (Літопис руський, 1989, с.99).

Спадкові володіння трьох старших братів – Ізяслава, Святослава і Всеволода (майбутній тріумвірат Ярославичів), набагато перевищували володіння молодших братів Ігоря і Вячеслава. Але це не зупинило їх в гонитві за новими землями. За висновком О. і П. Толочків «...Вячеслав та Ігор потрапляють у відверту залежність від старших братів» (Толочко та Толочко, 1998, с.177). Зверхність старших братів яскраво проявилась у 1057 р., коли помер Вячеслав Ярославич, князь смоленський. М. Грушевський так оцінює ситуацію, що склалася: «Старші Ярославичі перевели на його місце, очевидно – силоміць, брата Ігоря, а Волинь, очевидно, взяли собі. Чи поділили її на разі, не знати; пізніше бачимо її в руках Ізяслава; може бути, що він дістав її цілу ще 1057 р. Слідом умер і Ігорь (1061 р. – Ю. Н.), полишивши двох синів (Давида і Всеволода – Ю. Н.). Ярославичі поділили його Смоленську волость між собою, не зіставивши нічого для братаничів» (Грушевський, 1991, с.52).

Чи мали старші Ярославичі право так поводитись з небожами, для яких на Русі існував технічний термін: «синовець»? Він урівнював у правах осиротілого небожа із власним сином. Проте, найбільшою проблемою тріумвірату, а згодом і кожного з дуумвіратів, були навіть не їхні внутрішні суперечності, а питання, що робити з «синовцями»? Коли останні підросли, то з гірким подивом з'ясували, що

залишилися без батьківських земель. Насправді опіка дядьків виявилася засобом відсторонити їх від отчини. (Толочко та Толочко, 1998, с. 190).

Серед відсторонених «синовців» був і син Ігоря Ярославича Давид. Він народився не пізніше 1061 р. Зухвало обікрадений старшими Ярославичами ще за малолітства, перетворившись фактично на ізгоя, Давид на все своє тернисте життя зберіг до них та їхніх синів зненависть, яку досить ефективно реалізовував постійною конфронтацією.

Основним джерелом інформації щодо постаті Давида Ігоревича залишається «Повість временних літ». На її сторінках життєвий шлях князя охопив період з 18 травня 1081 р. до смерті, що настала 25 травня 1112 р. За ці роки він здобув стільки титулів, що їх вистачило б на багатьох представників династії: [кн. туровський], кн. тмутороканський, кн. олешський, кн. володим.-волинський, кн. дорогобузький, знову кн. володим.-волинський, червенський, сугійський, луцький, кн. бузький, кн. острозький, кн. чортоторийський і знову кн. Дорогобузький (Літопис руський, 1989, с.481). Разом з тим, до самої смерті у свідомості сучасників він залишався «ізгоєм».

Перша літописна згадка про Давида Ігоревича припадає, як було означено вище, на 1081 рік: «Утік Ігоревич Давид [із Турова] з Володарем Ростиславичем місяця травня у вісімнадцятий день. І прийшли вони обидва до Тмутороканя, і схопили Ратибора, і сіли у Тмуторокані» (Літопис руський, 1989, с.125).

Нас цікавить, чи дійсно Давид Ігоревич володів до 1081 р. Туровом і туровською землею. На думку В. Татищева Всеволод Ярославич їх дав Давиду: «Давид Игоревич, бывший в Турове, согласясь с Володарем Ростиславичем перемышлянским, пришед во Тмуторокань незапно, посадника Всеволожа Ратибра маиа 18 поимали и Тмуторокань обладали» (Татищев, 1963, с.94). Історик наполягав, що Давид до 1081 р. князував у Турові, а Володар – в Перемишлі. Але це твердження суперечить повідомленню «Повісті временних літ» під 1078 р.: «Всеволод же сів у Києві на столі отця свого і брата свого, перейнявши всю волость Руську. І посадив він сина свого Володимира у Чернігові, а Ярополка [Ізяславича] у Володимирі, придавши йому Турів» (Літопис руський, 1989, с.124).

Дозволимо собі припустити, що, втративши Волинь як батьківську отчину, Давид Ігоревич, крім Смоленщини, міг володіти і Туровом. Але безцеремонність Всеволода Ярославича змусила його в союзі з Володарем розпочати боротьбу з сином Ізяслава Ярополком за повернення колишніх володінь.

Перебування Давида і Володаря в Тмуторокані тривало майже 2 роки. «У рік 6591 [1083] прийшов Олег із Греків до Тмутороканя, і схопив Давида [Ігоревича] і Володаря Ростиславича, і сів у Тмуторокані. І посік він хазар, які були радниками, щоб убити брата його [Романа] і [його] самого, а Давида і Володаря пустив» (Літопис руський, 1989, с.125).

Після означених подій, Давид якимось чином опинився в Олешші на острові в гирлі Дніпра (городище Великопотьомкінського острова Херсонського району Херсонської області), яке було важливою гаванню на торговому шляху із «Варягів у Греки». Про перебування в Олешші невгамовного князя красномовно свідчить літописець: «У сей же рік (1084 – Ю. Н.) Давид захопив гречників у [городі] Олеші і забрав у них все майно. Всеволод тоді, пославши [мужів своїх], привів його і дав йому [город] Дорогобуж» (Літопис руський, 1989, с.125).

Несподіване рішення великого київського князя Всеволода можна пояснити лише тим, що перед загрозою нових міжусобних та міжнародних конфліктів він пішов на поступки агресивним племінникам: Давид Ігоревич отримав Дорогобузькі землі, а Ростиславичі – частину колишніх батьківських володінь у Галичині. Давид Ігоревич з перервами володів Погоринню на чолі з Дорогобужем до 1112 р. (Прищеп, 2016, с.54–

55). В XI–XII ст. міста по р. Горинь визначали західний рубіж «Руської землі» (Насонов, 1951, с.28–29).

Рішення Всеволода Ярославича про долю Дорогобужа розізлило Ярополка Ізяславича, який мав претензії на ці землі, що призвело в 1085 р. до збройного конфлікту, у якому взяв участь на боці батька – Володимир Мономах. Цей конфлікт завершився на користь Давида Ігоревича: «...Коли ж Володимир прийшов до Луцька, лучани здалися. Володимир посадив Давида в [городі] Володимирі замість Ярополка...» (Літопис руський, 1989, с.125). Так через 28 років Давид повернувся на землі свого батька Ігоря Ярославича.

Перебування Давида у Володимирі було короточасним. Ярополк, повернувшись з Польщі, отримав прощення Всеволода і Володимира Мономаха і «...знов сів у Володимирі». Це спричинило нові усобиці. Під час конфлікту підступно загинув в листопаді 1087 р. Ярополк Ізяславич від рук якогось Нерядця, який після скоєння злочину втік до Перемишля. Це дає підставу припустити, що за вбивцею могли стояти Ростиславичі разом з Давидом Ігоревичем. На користь цієї гіпотези вказує той факт, що Всеволод Ярославич, позбувшись впливового конкурента, не проводив дізнання з цього злочину, а закріпив за Давидом Волинь, за Ростиславичами – Перемишльську і Теробовлянську землі (Котляр, 1998, с.75–76).

Після означених подій ім'я Давида Ігоревича на 10 років зникає зі сторінок літопису. У квітні 1093 р. після смерті Всеволода завершилася історико-культурна епоха Ярославичів. Великим київським князем став Святополк Ізяславич. Час вимагав від нього і родичів нових рішень, особливо в питаннях розподілу земель на княжіння. Вперше в історії Русі міжкнязівський договір було укладено на з'їзді у Любечі, на початку листопада 1097 р. За Давидом Ігоревичем була закріплена Волинь з містом Володимиром. Здавалося, що на той час ніщо не передвіщувало великої біди.

Те, що сталося після завершення з'їзду завдало нищівного удару по репутації Давида Ігоревича, яка і до цього не була бездоганною. Хто або що спровокувало його на зухвалу розправу над своїм багаторічним союзником теробовльським князем Васильком Ростиславичем? Яку роль зіграв у цій трагедії Святополк Ізяславич? Чи дійсно Ростиславичі виношували плани вбити Святополка і Давида та захопити Київ і волинські землі? Та і сам літописець всього через 30 років після осліплення Василька не знаходить (або не бажає знаходити) конкретної відповіді на поставлені запитання.

Спробуємо відтворити ті трагічні події з поставленого питання: хто був безпосередньо зацікавлений у конфлікті з Ростиславичами? Дійсно, після смерті Ярополка Ізяславича реальну загрозу владі Святополка становили Володар та Василько Ростиславичі, авторитет яких у галицькій Русі був не меншим за авторитет Володимира Мономаха на східних теренах держави. Фізичне усунення Святополка відкривало одному з Ростиславичів шлях до великокняжого столу, претендентами на який були у першій черзі Володимир Всеволодович та Олег Святославич. Давид Ігоревич, як представник молодших Ярославичів, був позбавлений таких прав.

Перед загрози з боку могутніх Ростиславичів Святополк змушений був шукати підтримки у князів, які мали реальну силу у державі. На цю роль підходив Давид Ігоревич: «... і прийшов Святополк до Києва з Давидом [Ігоревичем], і раді були люди сі. Тільки диявола взяла досада через любов оцю. І вліз сатана в серце декотрим мужам, [Василеві, Лазарю і Туряку], і стали вони говорити Давидові Ігоревичу, кажучи так: «Володимир уже поєднався з Васильком проти Святополка і проти тебе» (Літопис руський, 1989, с. 146). І хоча далі в тексті ці слова називаються «брехливими», проте конкретного спростування їм немає – Давид і Святополк мали всі підстави розглядати цю загрозу як реальну.

Останнє слово залишилось за Святополком. Як старший в династичній ієрархії на Русі, він мав повноваження і можливість провести розслідування і особисто переконатись щодо існування змови проти нього і Давида. Проте він нічого не зробив для з'ясування істини – не зустрівся з ув'язненим Давидом Васильком, не допитав «мужів», які донесли про змову Ростиславичів, не повідомив про загрозу своєму життю інших князів.

Замість цього Святополк 6 листопада зустрічається з боярами і киянами, переконує їх у необхідності покарати Василька, провина якого не була доведена: «І сказали бояри і люди: «Тобі, княже, голови своєї треба берегти. І якщо сказав правду Давид, хай дістане Василько кару» (Літопис руський, 1989, с.148). Лише київське духовенство зробило невдалу спробу захистити Василька. На звернення ігуменів відпустити його, Святополк знову, посилаючись на Давида Ігоревича, їм відмовляє.

Ще один красномовний факт причетності Святополка до злочинних дій щодо Василька пов'язаний з тим, що безпосередніми виконавцями езекуції були, за свідченням літописця, «...Сновид Ізечевич, конюх Святополків, і Дмитро, конюх Давидів», а також «...торчин, на ім'я Берендій, овчар Святополків».

Не виправдовуючи Давида Ігоревича, необхідно зауважити, що жахливий злочин, скоєний ним по відношенню до Василька Ростиславича 7 листопада 1097 р. у Звенигороді під Києвом, був вигідний, в першу чергу, Святополку. І навряд чи досвідчений у взаємовідносинах з родичами, Давид не передбачав, чим для нього закінчиться осліплення Василька. Мабуть, він вважав, що разом із Святополком будуть мати змогу упевнити Володимира Мономаха та інших князів існуванням реальної загрози для них з боку Ростиславичів.

Проте Давиду довелося мати справу з коаліцією князів на чолі з Володимиром Мономахом. Врахувавши наслідки означеного протистояння для себе особисто, Святополк зраджує свого співника. Залишившись без його підтримки Давид Ігоревич, робить спробу виправдатись перед Володарем Ростиславичем біля Бужська в березні 1098 р.: «Давид же на Святополка став вину валити, говорячи: «Чи я се вчинив? І чи в моєму городі? Я й сам боявся, щоб і мене не схопили і [не] вдіяли те саме. Довелось мені було пристати на раду їх, будучи в руках їхніх». І сказав Володар: Бог свідок тому. А нині ти пусти брата мойого, і я вчиню з тобою мир» (Літопис руський, 1989, с.151). Скоріше за все, Володар прекрасно розумів хто спровокувала Давида Ігоревича на скоєння злочину.

У свою чергу, жертва злочину, Василько Ростиславич вбачає причини конфлікту в тому, що без узгодження зі Святополком, Володимиром Мономахом, Давидом найняв «берендичів, і печенігів, і торків» для походу на Польщу, а після цього збирався «забрати болгар дунайських і посадити їх у себе», а потім хотів «проситися у Святополка і Володимира іти на половців». Далі Василько вже виправдовується «... що іншого помислу в серці моїм не було – ні на Святополка, ні на Давида. І осе клянусь я богом і його пришестям, що не замислив я зла братам моїм ані в чому. Але за мою гордовитість, що пішли берендичі до мене, і возвеселилось серце моє, і возвеличився ум мій, т – і принизив мене бог, і усмирив мене» (Літопис руський, 1989, с.151).

Не врятувала Давида від конфлікту з князями і видача Ростиславичам донощиків, які спровокували осліплення Василька. Навесні 1098 р. без слідства і суду «...на зорях, повісили Лазаря і Василя і розстріляли їх стрілами», а Туряк утік до Києва». До речі, прийнявши рішення щодо видачі Лазаря і Василя, Давид Ігоревич фактично доводив свою непричетність до поширення чуток про змову Ростиславичів проти Святополка і нього. Ніхто не міг гарантувати, що Володар і Василько тортурами не вирвуть у них зізнання. Лазар, Василь і Туряк могли багато розповісти про те, хто дійсно був

організатором трагічних подій листопада 1097 р. Але Ростиславичам, які були на той час союзниками Святополка в боротьбі з Давидом, цього було не потрібно. Був конкретний привід для конфлікту і пов'язаний з ним майбутній перерозподіл земель.

У 1099 р. Святополк захопив майже всю Волинь. Давид тікає до Польщі «...у Ляхи, до [князя] Володислава [Германа], шукаючи підмоги. Ляхи ж обіцялися це сповнити і взяли в нього п'ятдесят гривень золота» (Літопис руський, 1989, с.152). Він Давид також шукає підтримки у половецького хана Боняка. Цей союз був для нього досить вдалим. За допомогою половців були розгромлені війська сина Святополка Ярослава та його союзників угрів біля Перемишля. До рук Давида Ігоревича перейшли Сутійськ і Червен, на короткий час був повернутий Володимир. Але в цьому ж році: «Пішов Святополк на Давида [Ігоревича] до [города] Володимира і прогнав Давида в Ляхи» (Літопис руський, 1989, с.154).

Край феодальної війни був покладений на з'їздах князів в Уветичах 14 та 30 серпня 1100 р. В них взяли участь онуки Ярослава Мудрого Святополк Ізяславич, Володимир Всеволодович, Давид і Олег Святославичі. Основна мета з'їздів – приборкати небезпечного Давида Ігоревича. Цікавий факт: у цих сменах не брали участь Володар і Василько Ростиславичі. Можливо, причина полягала у тому, що вже в 1099 р. був укладений мир між братами і Давидом Ігоревичем, у яких тепер залишався один ворог – Святополк та його союзники (Рапов, 1977, с. 201).

30 серпня на з'їзд прибув Давид Ігоревич: «Того ж місяця в тридцятий [день], у тім же місці, зібралися всі брати – Святополк, Володимир, Давид і Олег. І прибув до них Давид Ігоревич, і сказав їм: «Нащо мене ви запросили есте? Я ось есмь. Кому до мене обиди?». І відповів йому Володимир: «Ти еси прислав до нас, кажучи: «Хочу я, брати, прийти до вас і пожалітися на свою обиду». І ось ти прийшов еси, і сидиши зі своїми братами на одному коврі. А чому ти не жалієшся? До кого тобі обиди?» І не відповів йому Давид анічого» (Літопис руський, 1989, с.155). Скоріш за все Давид прибув не на з'їзд, а на суд. У нього відібрали батьківський Володимир, а дали невеликі волинські міста: Чорторийськ, Острог, Дубно, Бужськ, а потім до цих володінь додався Дорогобуж, який став його резиденцією (Котляр, 1998, с.78). Крім означених земель, Мономах і Святославичі передали Давиду і грошову компенсацію – по 200 гривень грошима.

Висновки. Давид Ігоревич помер в 1112 р. в Дорогобужі, а поховали його в Києві. «Того ж року преставився Давид Ігоревич, місяця травня у двадцять і п'ятий [день]. І покладено було тіло його у двадцять і дев'ятий [день] у церкві святої Богородиці Влахернській на Клові» (Літопис руський, 1989, с.170). На думку П. Толочка Кловський монастир міг бути резиденцією володимирських князів у Києві (Толочко, 1970, с.152–158).

Так скінчився життєвий шлях відомої і неординарної особистості в історії та культурі Русі другої чверті XI–початку XII ст. Не зважаючи на досить негативне ставлення до нього сучасників та відповідну оцінку у вітчизняній та зарубіжній історіографії, слід визнати, що Давид Ігоревич був «героєм свого часу», мужньою, хороброю, але й підступною людиною, яка кинула відкритий виклик могутнім князям Русі. На нашу думку, він мав об'єктивні причини боротися за свої династичні права, коли старші Ярославичі привласнили волинські землі, що належали його батькові – Ігорю Ярославичу.

У феодальному конфлікті на Русі на зламі XI–XII ст. Давид Ігоревич зазнав поразку, втратив більшу частину раніше здобутих земель і, підкорившись рішенням з'їзду в Уветичах в серпні 1100 р., доживав свій вік господарем Дорогобужа і Погориння. Його син Всеволодко згадується як князь Городенський (Мовчан, 1993,

с.99–114). Залишається невизначеною доля ще одного сина Давида Ігоревича – Ігоря. Інформація щодо нього є у В. Татищева, який зазначає, що в 1150 р. князь Ігорь Давидович, онук Ігоря Ярославича, приходив в Київ до великого князя Юрія Довгорукого (Татищев, 1963, с.95).

Перспективи подальшого вивчення. Для автора «Повісті временних літ Давид Ігоревич протягом усього свого бурхливого життя був в опозиції до великого київського столу та яскравим представником своєї рідної фронди нащадків Ярославичів у боротьбі за свої династичні права. І чим далі у минуле відходила його епоха, тим більше відверто негативними в своїх емоціях і оцінках були хроністи і дослідники.

Разом з тим, в історії і культурі Русі-України Давид Ігоревич є своєрідним «героєм свого часу»: досвідченим політиком, безкомпромісним представником династії Рюриковичів, сміливим і відважним лицарем, будівничим Дорогобужа та інших міст Погориння, благодійником православних церков на вотчині, зокрема – Успенської у Дорогобужі. З огляду на означене, його постать потребує подальших наукових студій історичного, політичного та культурологічного спрямування.

Бібліографічний список

- Грушевський, М.С., 1991. *Історія України-Руси*: в 11 т., 12 кн. Київ: Наукова думка, Т.2.
- Киричук, М., 1995. *Волинь – земля українська*. Луцьк: Надстир'я, Т.1.
- Котляр, М.Ф., 1996. *Історія України в особах. Давньоруська держава*. Київ: Україна.
- Котляр, М.Ф., 1998. *Галицько-Волинська Русь*. Київ: Альтернатива. *Літопис руський*, 1989. За Іпатським списком переклав Леонід Махновець. Київ: Дніпро.
- Мовчан, І.І., 1993. *Давньокіївська околиця*. Київ: Наукова думка.
- Насонов, А.Н., 1951. *«Русская земля» и образование территории Древнерусского государства*. Москва: Издательство АН СССР.
- Нікольченко, Ю.М., 1998. *Культура населення Погориння X–XIII ст. За матеріалами літописного Дорогобужа*. Рівне: Евен.
- Нікольченко, Ю.М., 2003. Давид Ігоревич: «князь-пірат» чи «герой свого часу». В: В.М. Бодрухин та ін. *Історичні постаті України: проблеми і пошуки*. Луганськ: Видавництво Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, с.16-29.
- Прищеп, Б.А. та Нікольченко, Ю.М., 1996. *Літописний Дорогобуж в період Київської Русі. До історії населення Західної Волині в X–XIII століттях*. Рівне: Державне редакційно-видавниче підприємство.
- Прищеп, Б.А., 2016. *Погоринські міста в X–XIII ст.* Рівне: Дятлик М.
- Рапов, О.М., 1977. *Княжеские владения на Руси в X – половине XIII в.* Москва: Издательство МГУ.
- Рыбаков, Б.А., 1982. *Киевская Русь и русские княжества XII–XIII вв.* Москва: Наука.
- Татищев, В.Н., 1963. *История Российская*. Москва-Ленинград: Наука, Т.3.
- Толочко, О.П. та Толочко, П.П., 1998. *Київська Русь*. Київ: Альтернатива.
- Толочко, П.П., 1970. *Історична топографія стародавнього Києва*. Київ: Наукова думка.

References

- Hrushevskiy M. S. 1991. *Istoriia Ukrainy-Rusy [History of Ukraine-Russia]*: in 11 vol., 12 books. Kyiv: Naukova dumka, Vol.2.
- Kotliar, M.F., 1996. *Istoriia Ukrainy v osobakh. Davnoruska derzhava [History of Ukraine in persons. Ancient Russian state]*. Kyiv: Ukraina.
- Kotliar, M.F., 1998. *Halysko-Volynska Rus [Galicia-Volyn Russia]*. Kyiv: Alternatyva.

- Kyrychuk, M., 1995. *Volyn – zemlia ukrainska* [*Volyn is a Ukrainian land*]. Lutsk: Nadstyria, Vol.1.
- Litopys ruskyi* [*Russian Chronicle*], 1989. Translated by Leonid Makhnovets according to the Ipat list. Kyiv: Dnipro.
- Movchan, I.I., 1993. *Davnokyivska okolytsia* [*Ancient Kiev neighborhood*]. Kyiv: Naukova dumka.
- Nasonov, A.N., 1951. «*Russkaia zemlia*» y obrazovanye terrytoryy Drevnerusskoho hosudarstva [*"Russian land" and the formation of the territory of the Old Russian state*]. Moskva: Yzdatelstvo AN SSSR.
- Nicolchenko, Yu.M., 1998. *Kultura naseleння Pohorynnia X–XIII st. Za materialamy litopysnoho Dorohobuzha* [*Culture of the population Pohorinnia X-XIII centuries. According to the chronicle of Dorogobuzh*]. Rivne: Even.
- Nicolchenko, Yu.M., 2003. Davyd Ihorevych: «knyaz-pirat» chy «heroi svoho chasu» [David Igorevich: "pirate prince" or "hero of his time"]. In: V.M. Bodrukhin et al. *Historical figures of Ukraine: problems and searches*. Luhansk: Publishing House of the East Ukrainian National University W. Dahl, pp.16-29.
- Pryshchepa, B.A. and Nicolchenko, Yu.M., 1996. *Litopysnyi Dorohobuzh v period Kyivskoi Rusi. Do istorii naseleння Zakhidnoi Volyni v X–XIII stolittiakh* [*Chronicle Dorogobuzh in the period of Kievan Rus. To the history of the population of Western Volhynia in the X-XIII centuries*]. Rivne: Derzhavne redaktsiino-vydavnyche pidpryiemstvo.
- Pryshchepa, B.A., 2016. *Pohorynski mista v X–XIII st.* [*Pohoryn cities in the X-XIII centuries*]. Rivne: Diatlyk M.
- Rapov, O.M., 1977. *Knyazheskie vladeniya na Rusi v X – pervoy polovine XIII v.* [*Princely possessions in Russia in the 10th – first half of the 13th century*]. Moskva: Izdatelstvo MGU.
- Rybakov, B.A., 1982. *Kievskaya Rus i russkie knyazhestva XII–XIII vv.* [*Kievan Rus and Russian principalities of the XII – XIII centuries*]. Moskva: Nauka.
- Tatishchev, V.N., 1963. *Istoriya Rossiyskaya* [*Russian history*]. Moskva-Leningrad: Nauka, Vol.3.
- Tolochko, O.P. and Tolochko, P.P., 1998. *Kyivska Rus* [*Kievan Rus*]. Kyiv: Alternatyva.
- Tolochko, P.P., 1970. *Istorychna topohrafiia starodavnoho Kyieva* [*Historical topography of ancient Kiev*]. Kyiv: Naukova dumka.

Стаття надійшла до редакції 01.11.2021.

Yu. Nicolchenko

**«TALES OF BYGONE YEARS» ABOUT THE CHANGING FATE OF THE
VOLYN PRINCE DAVID IHOREVYCH**

The article examines the message «Tales of Bygone Years» to clarify the circumstances surrounding the life and actions of Prince David Igorevich of Volyn in the context of the history and culture of Rus-Ukraine at the turn of the XI–XII centuries.

In the process of preparing the article, the works of domestic and foreign researchers are thoroughly studied, in which the figure of David Igorevich is directly or indirectly considered in the context of the history and culture of Kievan Rus, its Volyn lands, in particular Pohorinnia with its center in Dorogobuzh.

The changing fate of David Igorevich in the dramatic events in ancient Russia after the death of Yaroslav the Wise in 1054, associated with the open opposition of the prince to the elder Yaroslavych and their sons for possession of his hereditary homeland – Volyn lands.

The article publishes the author's personal view on the circumstances of the tragic event - the blinding of Prince Vasylo Rostyslavych of Terebovlia in 1097 and the participation of David Igorevich in this crime.

Despite the rather negative attitude of his contemporaries and the corresponding assessment in domestic and foreign historiography, it should be acknowledged that David Igorevich was a "hero of his time", a courageous, brave, but also insidious man who openly challenged the powerful princes of Russia. In our opinion, he had objective reasons to fight for his dynastic rights when the elder Yaroslavychs appropriated the Volyn lands that belonged to his father, Igor Yaroslavych.

In the feudal conflict in Russia at the turn of the XI–XII centuries. David Igorevich was defeated, lost most of the previously acquired lands and, obeying the decision of the congress in Uvetichi in August 1100, lived to his old age (died in 1012) as the owner of Dorogobuzh and Pohorynnia.

Key words: *Rus-Ukraine, «The Tale of Bygone Years», Prince David Igorevich of Volyn, feudal conflicts, changing destiny, Pohorinnia, Dorogobuzh.*

УДК 2-6

Y. Paleshko,

N. Nebaba,

H. Bohorodytska

ROLE OF THE RELIGIOUS FACTOR IN THE GENESIS AND DEVELOPMENT OF CIVILIZATIONS OF THE WORLD

Analyzing the socio-religious spheres of the world countries and the trends of social development that currently dominate the world, the strategic vision and connection of civilizations and religious movements are considered. The role of the religious factor in the development of world civilizations, the peculiarities of the influence of religious currents on relations in different parts of the world are analyzed. The influence of globalization on the development of religious movements and the peculiarities of their influence in the modern world are determined. Religion is seen as a foundation of morality and as a developmental factor of the culture of civilizations.

At present, humanity is at the stage of constant development in social, political and economic aspects. In the civilizational aspect, the problem of the modern world is the need to unite and cooperate the population to solve global problems, taking into account the historical development of civilizations. Any civilization is imbued with certain beliefs and therefore one of the fundamental components of any civilization is religion. Analyzing the global development trends and realizing the impact of religion on the development of civilization, it is necessary to study in detail the new religions and their possible impact on society.

Any civilization is imbued with certain beliefs, therefore one of the fundamental components of any civilization is religion. Religion arose in the society as a result of social interaction, cognitive process of the world and with an emotional connotation of perception of